

Litterære Hjælpemidler for den praktiske Landmand.

Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab den 31. Marts 1909
af Forstander *Th. Madsen Mygdal*.

Naar jeg i Aften efter Anmodning af det højtærede Præsidium har den Ære at indlede en Forhandling om de litterære Hjælpemidler, der staa til Raadighed for den praktiske Landmand, maa jeg desværre straks indrømme, at min Adkomst til at tale om dette Emne ikke grunder sig paa et særligt indgaaende Studium af hverken vor hjemlige eller Udlandets landøkonomiske Litteratur, og end ikke naar jeg, som det er min Agt, begrænser mine efterfølgende Bemærkninger til kun at omfatte danske Forhold, tør jeg rose mig af at være i Besiddelse af det dertil hørende Litteraturkendskab i højere Grad end Flertallet af mine ærede Tilhørere og da navnlig de ældre af disse, der have haft Lejlighed til nøje at følge den Litteratur, der i den sidste Menneskealder er fremkommet, og hvoraf mange igennem de forløbne Aar selv have ydet et stort og værdifuldt Arbejde til Udviklingen af vor hjemlige landøkonomiske Litteratur og dens Udbredelse. Naar jeg desuagtet har dristet mig til at modtage Indbydelsen til at tale om det angivne Emne her i Aften, saa søger jeg min Adkomst dertil alene i en almindelig Interesse for Udviklingen af vor hjemlige Landbrugslitteratur, som jeg ganske sikkert er saa heldig at dele med mine ærede Tilhørere.

Den egentlige Landbrugslitteratur, hvortil jeg henregner alle offentliggjorte skriftlige Meddelelser om Ledelsen og Udførelsen af Landbrugsvirksomhed, er for vort Lands Vedkommende kun godt 100 Aar gammel, og den har sit Udspring i Gennemførelsen af de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

Fra Tiden før Aaret 1788, der jo i Almindelighed sættes som Skellet mellem den gamle og den ny Tid i Landbrugets Historie, foreligger ganske vist en Del landøkonomiske Arbejder. Af saadanne kunne eksempelvis nævnes »En god Bonde« af P. Juel, hvoraf 1. Udgave udkom 1722, »En Bondemands Haandbog« (1738), der dog er oversat fra det engelske, »Kort Samtale mellem en Landmand og en Præst, hvorudi den Materie om Hør-, Potatis-, Humle- og Kløveravlens bliver afhandlet« af P. E. Lüders (1760), O. Andersen Borrebys »Anvisning til den praktiske Agerdyrkning« (1772), »Agerdyrknings-Katekismus« af J. P. Prahl (1777) og af E. Fleischer (1780), samt den højt fortjente P. C. Abildgaards Skrifter i Tiden efter 1770, dels om Husdyrenes Sygdomme og dels om Husdyrbrug i Almindelighed. Foruden disse landøkonomiske Arbejder fremkommer der i Tiden før Landboreformerne en stor Mængde Kampskrifter for og imod Bondestandens Frigørelse; men skønt disse Skrifter omhandle Spørgsmaal, hvis Løsning har øvet en afgørende Indflydelse paa Landbrugets senere Udvikling, saa er deres Indhold dog mere af socialpolitisk end af landøkonomisk Art.

Det er dog først med de store Reformers Gennemførelse, at Landbrugslitteraturens Vaartid her hjemme frembryder. Da Landbruget blev løst af Fællesskabets Lænker, laa Vejen aaben for de Fremskridt, hvortil der saa haardt trængtes. Men den Bondestand, der til Dels imod sin egen Villie var blevet frigjort, var præget af de sidste Aarhundreders Undertrykkelse; den manglede Kundskaber og Virkelyst. Et grund-

læggende Oplysningsarbejde maatte udføres, før de gode Rammer, som Reformerne havde skabt, kunde fyldes med Liv og Fremgang. Fremragende Landøkonomer, som med Glæde saa Resultaterne af Lovgivningens Arbejde, henvendte sig da til Bondestanden, ikke med det mundtlige Ord, der dengang kun naaede kort, men gennem skriftlige Meddelelser for derved at anvise de Veje, ad hvilken den ny Tids Landbrug skulde føres fremad.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, der — som vi alle ved — blev stiftet 1769 eller før Reformperioden, udførte en af sine første fortjenstfulde Handlinger paa dette Omraade ved at prisbelønne og udsende det kendte og udmærkede Skrift om »Anvisning til et velindrettet Gaardbrug for Gaardmænd og Husmænd paa Landet« af Præsten H. J. C. Høegh i Gentofte, der udkom midt i Reformperioden i Aaret 1795, opnaaede flere Oplag og blev oversat til Tysk og Svensk. Omtrent samtidig eller kort Tid derefter udsendte gode, fædrelandssindede Mænd, der ønskede at tage Del i Oplysningsarbejdet, lignende Vejledninger. Saaledes kan nævnes: L. M. Wedels »Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen« (1792—94), C. Olufsens »Lærebog i den danske Landøkonomi« (1805), K. Aagaards »Vejledning ved en Gaards Drift i Hedeegne« (1811), P. C. Cramers »Anvisning til at inddele og dyrke en udskiftet Bondegaards Jordlod« (1812), Neergaards »Forslag til et forbedret Agerbrug for Bondestanden« (1812), noget senere Fjellstrups »Vejledning til et godt Jordbrug for den danske Bondestand« (1820), O. Lemvighs »Aftenlæsning for Bønder« (1821), C. Dalgas' »Forsøg til en kort og fattelig Lærebog i Agerbruget« (1822), N. Gjersings »Praktisk Anvisning i Landoeconomien« (1825), A. G. Wiimhs »Den praktiserende Landmands Haandbog« (1826), N. Lassens »Haandbog for Begyndere i Landvæsenet« (1829) og endnu flere større og mindre Værker, hvortil ogsaa bør føjes den i 1816 udgivne af Drewsen foretagne Over-

sættelse af Thaers »Grundsætninger for Landoeconomi«.

I disse Skrifter, hvis Værdi og Udbredelse var ret forskellig, behandles alle Landbrugets Driftsforhold. Men ved Siden deraf udkom der i den samme Tid, hvad der er værd at lægge Mærke til, en Række mindre Skrifter med et mere begrænset Formaal, til Belysning af særlige Emner, saaledes P. M. Bredsdorfs »Undersøgelse om den Skik paa nogle Steder i Norge at holde uskaarne Heste« (1794), P. C. Abildgaards og E. Viborgs »Vejledning til en forbedret Faareavl« (1800), D. Didrichsens »Hestebog eller Anvisning til at omgaas og behandle Heste, til at kende deres Natur og Godhed« (1802), C. Rafns »Om Høravlens Vigtighed for Danmark, dens Tilstand paa Høravlings-Institutet Lykkenssæde i Fyn« (1803), samme Forfatters »Vejledning for Bønder til at dyrke Hør« (1806) og J. Stockholms »Vejledning til en fordelagtig Høravl« (1810), en Del Skrifter om Hampdyrkning af R. W. Assens (1808), af C. Olufsen (1809), af C. Dalgas (1812), P. C. Bendix' »Kort Vejledning til at avle Kartofler i Thylands Sandklitter« (1807), J. C. Drewsens »Nogle Erfaringer angaaende Vexeldrift forenet med Brakfrugtavl og Sommerstaldfodring« (1814), v. Essens »Mærkelige Jordbrug i Danmark og Tyskland« (oversat af C. Dalgas 1807), S. Begtrup: »Om oliegivende Planters Dyrkning« (1812), B. F. Rønne »Om Vexeldriften kan udbredes i Danmark under nærværende Forhold? Om dens Udbredelse er ønskelig?« (1817), C. H. Andersens »Pris-Skrift om en Gaards Udflytning paa skarpe og sandige Jorder« (1796), J. H. Larsens »Anvisning til at inddele og dyrke en udskiftet Bondegaardsjord paa sandede og lerede Jorder« (1812), Zeuthens »Kort Anvisning til Opdyrkning af raae Jordlodder« (1812), E. Viborgs »Efterretning om Sandvexterne og deres Anvendelse til at dæmpe Sandflugten paa Vesterkanten af Jylland« (1788), O. Lemvighs »Om Høebjergning« (1817), A. Falkenskjolds »Svineavl i Danmark« og E. Viborgs »Vej-

ledning til Svinets Behandling som Husdyr« (begge 1804), C. Viborgs »Nogle med den grønne Boghvede anstillede Forsøg« (1820), O. J. Winstrups »Afbildninger af de bedste og nyeste Agerbrugsredskaber med Beskrivelse« (1822—25) og endnu mange flere kortfattede Special-Skrifter.

Det er imidlertid ikke blot Boglitteraturen, der blomstrer frem under og efter Overgangen fra det 18. til det 19. Aarhundrede, men ogsaa den landøkonomiske Tidsskrift-Litteratur tager her sin Begyndelse. Fra Aaret 1797 udgives »Oeconomiske Annaler« af C. Olufsen og fortsættes regelmæssigt til 1810, ophører et Par Aar og udkommer derefter under Navn af »Ny oeconomiske Annaler« i Aarene 1812—19. »Nordisk Landvæsen- og Landhusholdningsmagasin« udkommer i Aarene 1802—04, »Den oeconomiske Correspondent« i Aarene 1817—22 og »Oeconomiske Meddelelser« i Aarene 1819—21. I Aaret 1815 paabegyndtes Udgivelsen af »Landoeconomiske Tidender«, der fra 1819 udgives under Navn af »Ny landoeconomiske Tidender« og fra 1831 og helt op til Nutiden fortsættes i »Tidsskrift for Landøkonomi«, der saaledes er Nutidens ældste Landbrugs-Fagblad, og som ved sine omhyggelige og grundige Meddelelser maa anses for vort vigtigste Kildeskrift til Belysning af dansk Landbrugs Udvikling under meget skiftende Kaar i omtrent 100 Aar.

De anførte Eksempler, hvis Antal let kan forøges, vise, hvilken overordentlig Frodighed, der er i de litterære Arbejder i Tiderne omkring Aar 1800. Men en Gang vakt til Live fortsættes Landbrugs-Litteraturen op igennem det 19. Aarhundrede, og der fremkommer Tid efter anden større Hovedværker, mange mindre Skrifter, og Tidsskriftslitteraturen forøges. En Tid lang er det Præsterne, senere større Jordbesiddere, og senere igen Landbohøjskolens og Landbrugsskolernes Mænd, Konsulenter, Forsøgsledere og praktiske Landbrugere, der fortrinsvis optræde som landøkonomiske Forfattere.

Som en særlig rig Periode kan fremhæves Tiden fra Halvfjerdserne til Nutiden, der vistnok med nogen Ret kan betegnes som vor landøkonomiske Litteraturs Guldalder. Som Nød lærer nøgen Kvinde at spinde, saaledes sporede de daarlige Tider i Firserne Landbruget til fornyede Anstrengelser; alle Midler toges i Brug, ogsaa Landbrugslitteraturen, for at føre Udviklingen ind paa ny Baner. Denne Litteratur, som det her vilde føre for vidt at komme nærmere ind paa, og som de fleste interesserede Landmænd i Nutiden ogsaa godt kende, har haft stor Betydning for de store Forandringer, som Landbruget netop siden Firserne er undergaaet.

At de Emner, som Landbrugslitteraturen til de forskellige Tider særlig har interesseret sig for, have skiftet med de Opgaver, der til enhver Tid have været mest nærliggende, er kun naturligt og forholdsvis let at eftervise; i den Tid, da Grundforbedringerne indføres, ere disse Arbejder hyppigt Genstand for Omtale i Litteraturen, til andre Tider er det andre særlige Emner, saasom Brakkens Betydning, Staldfodringen, Mælkeribruget, Husdyrholdet, Rodfrugtdyrkningen, Ukrudtets Bekæmpelse, Plantesygdomme o. s. fr., der mest trænge til Behandling i Landbrugets Bøger og Tidsskrifter. Der har til enhver Tid været en større eller mindre Overensstemmelse mellem den paagældende Tids Landbrug og den Landbrugslitteratur, den har frembragt.

Det ligger da nær at vente, at den tidligste Landbrugs-Litteratur, der fremkom under langt mindre fremskredne Landbrugsforhold end Nutidens, i samme Grad staar tilbage for den Litteratur, der fremkommer i vore Dage. Dette er dog ikke ganske Tilfældet. Vel findes der i den ældste Landbrugs-Litteratur mange helt urigtige Angivelser om Forhold, der for os ere bedre undersøgte og klarlagte. Men i det store og hele faar man ved Gennemlæsning af de gamle Landbrugsskrifter Gang efter Gang Anledning til at undre sig over de daværende Forfatters store Fremsyn. En hel Del Foranstaltninger, som endnu

ikke eller først for nylig og endda ofte kun i utilfredsstillende Grad ere bragte til Udførelse, findes med Varme og Begejstring beskrevne og anbefalede for 50 og 100 Aar siden. I enkelte Tilfælde skyldes dette naturligvis, at de anbefalede ny Fremgangsmaader ikke have været formaalstjenlige; men i overordentlig mange Tilfælde maa man indrømme, at disse gamle Skrifter indeholde Opfordringer, som vi den Dag i Dag trænge til at mærke os. Forklaringen paa dette ejendommelige Forhold ligger sikkert i den Omstændighed, at den ældre Landbrugslitteratur kun er læst af forholdsvis faa egentlige Landmænd, og mange af de foreslaaede Fremskridt ere derfor ikke naaede længere end til Papiret, hvor de ere blevne glemte uden at komme til at bestaa deres Prøve i den praktiske Virkelighed.

Vi staa her over for den Ejendommelighed ved den landøkonomiske Litteratur, at dens Virkninger hovedsageligt have været og fremdeles ere af indirekte Beskaffenhed. Disse indirekte Virkninger bør ingenlunde undervurderes. Til enhver Tid har der været enkelte fremragende, oplyste Jordbrugere, som have fulgte med i det ny, der kom frem i Litteraturen, som have gennemført det i deres egen Virksomhed og derved afgivet et overmaade værdifuldt Bindeled mellem Forfatterne og den store arbejdende Landbefolkning, og i vore Dage er denne indirekte Virkning særlig stor, fordi Landbrugs-Litteraturens Forslag og Meddelelser kunne publiceres ikke blot gennem de dygtige og oplyste Landmænds Virksomhed, men ogsaa gennem Skolevirksomhed, Foredragsvirksomhed, Konsulent-Hjælp, Udstillinger, Forsøg o. s. fr. Men samtidig dermed er der i vore Dages Landbrug Forhold til Stede, som i ganske særlig Grad gøre det ønskeligt, at Landbrugslitteraturen mere direkte kommer til at paavirke Landbostanden, d. v. s. bliver læst af saa nær som muligt alle, som have med Jordens Dyrkning at gøre, og jeg skal tillade mig at pege paa saadanne Forhold.

1) Det danske Landbrug har i de sidste 20—30 Aar gennemgaaet en meget rig Udvikling paa snart sagt alle Omraader, og der findes næppe i vor Landbrugs-historie noget tilsvarende Tidsrum (Tiden efter Landbo-reformernes Gennemførelse dog maaske undtaget), hvor Omvæltninger af en saa indgribende Natur have kunnet gennemføres. Men desto hurtigere Udviklingen foregaar, desto større Forskel bliver der paa de enkelte Landbrugs Tilstand, fordi Evnen til at følge med i Udviklingen er saa forskellig. I Fællesskabets sidste Tid, hvor Udviklingen for Bondebrugets Vedkommende var gaaet i Staa, stod det daarligt og omtrent lige daarligt til hos alle; men det omvendte er Tilfældet i vore Dage. I den store Forskel, der for Tiden kan paavises fra Ejendom til Ejendom her i Landet m. H. t. baade Markbrugets og Husdyrbrugets Tilstand som ogsaa det økonomiske Udbyttes Størrelse, ligger gemt store Udviklingsmuligheder for Fremtiden; men der indeholdes ogsaa deri en Opfordring til at søge at faa alle ind under Landbrugslitteraturens direkte Paavirkning og derved at hæve hele det Standpunkt, som Landbruget staar paa.

2) Udviklingen har medført en iøjnefaldende Ens-sidighed i hele Landbrugets Produktion. Det er igennem Fremstillingen af nogle faa Produkter, at Landbruget skaber sig sin Indtægt. Mange ville heri se en Fare; men i Virkeligheden er Ensidighed i Landbruget en Nødvendighed, hvis det skal kune staa sig i Konkurrencen paa Verdensmarkedet, og hvis det fuldt ud skal udnytte de Fordele, som de skiftende Konjunkturer byde. Der kræves dog, at der i Forbindelse med Ensidigheden er en vis Bevægelighed til Stede, saaledes at de Forandringer i Produktionen, som Fremtiden maatte kræve udførte, kunne udføres hurtigst muligt og med mindst muligt Tab. Men en Sikkerhed for, at dette sker, vilde være, om alle Landmænd direkte søge stadig Vejledning i god og solid faglig Litteratur.

3) Dette sidste er af særlig Vigtighed, naar der ses hen

til den karakteristiske Jordbesiddelsesform og Jordfordeling, der er den herskende her i Landet, og som er betegnet derved, at 88 pCt. af Arealet er i Selveje (d. v. s. bruges af Ejeren), og at ca. $\frac{2}{3}$ af Arealet er fordelt paa Ejendomme med under 100 Tdr. Land, og at disse Ejendommers Antal udgør ca. $\frac{9}{10}$ af det samlede Antal Landejendomme. Der er næppe Tvivl om, at den Jordbesiddelse og Arealfordeling, som disse Tal angive, betyder større og sikrere Udbytte for Landbruget i sin Helhed. Men det store Antal af middelstore og smaa Brug forøger kun for saa vidt Landbrugets Bevægelighed i de vanskelige Tider, som de mange Driftsledere alle kende de Maal, som de skiftende Tider sætte, og de Midler, der til enhver Tid staa til Raadighed. Men hertil er direkte Vejledning ved gode landøkonomiske Skrifter netop fortrinlig egnet.

4) I Nutidens Landbrug er Flertallet af de Spørgsmaal, der komme til Drøftelse, nemlig ret mangeartede og vanskelige, samtidig med, at der heldigvis ogsaa foreligger et stedse større og sikrere Undersøgelsesmateriale til deres Besvarelse. I gennem Samtaler og Foredrag kan den fulde Forstaaelse derfor sædvanlig ikke opnaas; den skriftlige Meddelelsesform bliver mere og mere nødvendig. Vi, der arbejde paa Landbrugsskolerne, vilde være daarligt stillede, hvis vore Elever ikke havde Lærebøgerne at benytte, fordi Landbrugsundervisningen i vore Dage stiller større Krav, end den mundtlige Meddelelsesform alene kan magte. Men ud fra den samme Betragtning ere Samtaler, Foredrag og mundtlige Forhandlinger alene ikke tilstrækkelige for praktiske Landmænd, der ønske at følge med i det, der kommer frem. Det gælder om at udnytte de Fordele, der altid knytte sig til den omhyggelige og samvittighedsfulde skriftlige Fremstilling af en Sag.

5) Ganske vist skal det indrømmes, at det litterære Oplysningsarbejde først faar almen direkte Betydning, naar der i Forvejen er udført et forberedende Agitations-

arbejde gennem den mundtlige Paavirkning. Men netop i den Henseende ere vi heldigt stillet her i Landet. Og skønt der endnu mange Steder først og fremmest trænges til mere Interesse og mere Liv, for at der overhovedet kan blive Modtagelighed for nogen Slags Vejledning, saa er der i den danske Landbefolkning i Virkeligheden nu gode Betingelser til Stede, for at en god og indholdsrig Landbrugslitteratur kan finde almindelig Udbredelse. I denne Henseende kan det Arbejde, som igennem Tiderne er udført af Høj- og Landbrugsskoler og af Landboforeningerne ved Foredragsmøder, Udstillinger o. s. v., særlig fremhæves.

6) Hertil kommer, at der (som jeg i den senere Tid har haft særlig Lejlighed til at bemærke), her i Landet for Tiden findes mange udmærkede Forfattere, som forstaa at behandle landbrugsfaglige Emner paa en saadan Maade, at Fremstillingen kan vække Interesse og møde Forstaaelse hos enhver veloplyst Landmand. Dette sidste er, der Grund til at glæde sig over; thi det er ikke alle, der forstaa den Kunst at skrive for Landmænd. Landmændene ere i Regelen Friluftsnaturer, der ikke have Tilbøjelighed til at tilbringe ret megen Tid i Studerekammeret, hvad Arbejdet i Mark og Stald sædvanligt da heller ikke tillader. Dette giver sig bl. a. Udslag i, at den almindelige Landbrugs-Bogføring Landet over — hvad der er Grund til i høj Grad at beklage — endnu staar paa meget svage Fødder; men det giver sig ogsaa til Kende derved, at en skriftlig Meddelelse for at kunne finde direkte Modtagelse hos Flertallet af Landmænd maa være kort og koncist affattet, maa stryge alle overflødige Enkeltheder og gaa lige løs paa den omhandlede Sags praktiske Værdi og Gennemførighed. En væsentlig Grund til, at Landbrugslitteraturen hidtil kun har haft direkte Betydning i forholdsvis meget snævre Kredse, er netop den, at dette ikke altid er iagttaget, fordi det som bekendt er vanskeligere at skrive kort og dog udtømmende om et Emne end at skrive langt og vidtloftigt.

Den Forfatter, der vil skrive for Landmænd, maa stadig holde sig den praktiske Virksomhed for Øje. I samme Grad, som Forfatteren taber den af Syne, vil ogsaa Læsernes Opmærksomhed tabes.

Og eftersom den Landbrugslitteratur, der skal vinde ud til de mange Læsere, maa affattes under stadig Hensyntagen til, at der hos almindelige Landmænd ikke er Overflod af hverken Tid eller Lyst til bogligt Arbejde, saa er der baade i Bog- og Tidsskriftlitteraturen Grund til at trække Skellet ret skarpt op mellem den Litteratur, der skal modtages direkte af Landmændene, og den Litteratur, der er anlagt paa ad indirekte Vej, d. v. s. gennem Skoleundervisning, Foredrag o. lign. ved Landbrugslærere og Konsulenter at komme Landbruget til gode. En og samme Bog og et og samme Tidsskrift vil næppe kunne virke fuldt tilfredsstillende i begge disse Henseender.

Men af de Grunde, som jeg har tilladt mig at anføre, er der netop i vore Dage særlig Anledning til at sætte al mulig Kraft ind paa Udviklingen af den Litteratur, der er i Stand til at blive direkte modtaget og læst i de mange Landbohjem i vort Land.

Særlig Interesse knytter der sig i denne Henseende til Tidsskrift-Litteraturen, og Bestræbelserne bør sikkert først og fremmest sætte sig som Maal: Enhver dansk Landmand sit eget Landbrugs-Fagblad.

Der er meget langt frem, inden dette Maal naas, idet det Antal Landmænd, der for Tiden er Læsere af egentlige Landbrugsblade, kun udgør en meget ringe Procentdel af det samlede Antal Jordbrugere her i Landet, og Fremskridtene m. H. t. større Udbredelse af Landbrugets Fagblade synes i det hele at være smaa og i mindre god Overensstemmelse med de Oplysningsarbejder af anden Art, der for Tiden udføres inden for dansk Landbrug.

For at kunne meddele en Antydning af, i hvor stor Udstrækning den landbrugsfaglige Tidsskrift-Litteratur benyttes her i Landet, har jeg i denne Maaned sendt en

Forespørgsel til Redaktørerne af danske Tidsskrifter med et almindeligt eller mere specielt landbrugsfagligt Indhold. Med stor Imødekommenhed have alle Redaktørerne paa faa Undtagelser nær besvaret de stillede Spørgsmaal, og jeg benytter her Lejligheden til at bringe min bedste Tak derfor. Resultaterne af de indkomne Besvarelser stille sig m. H. t. Antallet af Eksemplarer saaledes:

6 større Landbrugsfagblade for hele Landet udkomme i (anslaet).....	ca. 20,000	Ekspl.
18 Medlemsblade, særlige Husmandsblade og lokale Landbrugsfagblade udkomme i.....	ca. 42,000	—
16 specielle Fagblade vedrørende Planteavl, Mælkeribrug, Havebrug, Fjerkræavl, Biavl, Vind-Elektricitet, Kvægavl, Slagterivirksomhed, Ferskvandsfiskeri udkomme i.....	ca. 57,000	—
		I alt 119,000 Ekspl.

Det samlede Antal Eksemplarer er meget respekabelt. Men undtages de specielle Fagblade, der ikke høre ind under Betragtninger vedrørende den Landbrugslitteratur, som benyttes af den praktiske Landmand, er Antallet allerede betænkeligt lille. Og ses der alene paa Udbredelsen af de større Landbrugsfagblade, der udkomme for hele Landet, maa Tallet for et Land med op imod 200,000 Jordbrugere betegnes som næsten uanstændigt lille.

Her maa dog bemærkes, at Tallet 20,000 som anført kun er anslaet, og at jeg ikke tør indestaa for dets Rigtighed alene af den Grund, at 3 af de paagældende Blades Redaktører ikke have ment at burde opgive Abonnements Størrelse. Men jeg er tilbøjelig til at tro, at det angivne Tal desværre snarere er over end under det virkelige Tal. Ofte er der flere Læsere til et og samme Eksempel, men dette opvejes vistnok fuldt ud ved, at mange særlig interesserede paa samme Tid ere Holdere af flere Landbrugsblade. Naar jeg endvidere oplyser, at »Andelsbladet«, der jo kun delvis kan betragtes som et Landbrugsfagblad, men som er et meget udbredt Blad, er med-

regnet i Tallet 20,000, saa er dette Tal et sørgeligt Vidnesbyrd om den ringe Interesse, hvormed Landmændene i Almindelighed omfatte vore faglige Tidsskrifter.

Den Anskuelse bliver da ogsaa undertiden fremsat, at Vejen til Udbredelse af god faglig Litteratur gennem Fagpressen vil blive for langsom, og at man i Stedet derfor skulde søge at opnaa Forbindelse med vore mange, større udbredte politiske Dagblade, idet jo næsten ethvert Hjem paa Landet har sit Dagblad. Ved en nærmere Overvejelse tror jeg dog, at det vil vise sig, at Dagbladene alene ikke kunne løse Opgaven. Skønt vore Dagblade ledes og skrives af meget alsidige Mænd, saa tror jeg dog, at vore Dagblads-Redaktører ville være de første til selv at indrømme, at de ikke ere og heller ikke kunne forlanges at være i Besiddelse af de Forudsætninger, der udkræves til Redaktionen af en staaende Afdeling for landbrugsfaglige Meddelelser. At antage en særlig fast Medarbejder til Udarbejdelsen af det landbrugsfaglige Stof, vil der sikkert kun ved faa Dagblade kunne være Tale om, og hertil kommer, at Dagbladenes Spalter sædvanligt ere stærkt beslaglagte af Artikler af mere almindeligt Indhold og af det daglige Nyhedsstof. De landbrugsfaglige Meddelelser, som Dagbladene bringe, blive under disse Omstændigheder let af en tilfældig og ikke altid lige værdifuld Beskaffenhed. Hermed være ikke sagt, at Dagbladene ikke have en Opgave m. H. t. det landøkonomiske Oplysningsarbejde. Tværtimod er det min Overbevisning, at Dagbladene meget vanskeligt kunne undværes i dette Arbejde, og at f. Eks. Landboforeningernes Konsulenter meget oftere end Tilfældet er burde benytte Dagbladenes Spalter, der saa vidt mig bekendt i de allertilfældigste beredvilligt stilles til Raadighed for korte, livligt skrevne Artikler om landøkonomiske Emner. Saadanne smaa Artikler i Dagbladene have en overordentlig stor Læsekreds, og de ere af betydeligt større Værdi end de mindre gode Referater af landbrugsfaglige Foredrag, der ofte findes i Dagblade uden særlig kyndige Referenter,

og hvis væsentligste Virkning vistnok er den, at en Del ellers sikre Tilhørere blive hjemme, fordi det jo alligevel »staar i Avisen i Morgen«. Dagbladene fortjene Tak, naar de opfordre Folk til at deltage i de landøkonomiske Foredragsmøder; men Referaterne ere unødvendige under almindelige Forhold og give ofte Anledning til Misforstaaelse. Ogsaa gode Fælleskorrespondancer til Dagbladene ere et Middel til Udbredelse af god faglig Oplysning, som kan være af stor Betydning. Men i det store og hele er dog de Interesser, der knytte sig til den landbrugsfaglige Litteratur, saa omfattende og betydelige, at de ikke varetages fuldt tilfredsstillende paa et Dagblads Kontor. En særskilt Landbrugs-Fagpresse kan ikke undværes; dens Udbredelse betinger i første Linie Landbrugs-litteraturens direkte Betydning for Landbruget.

Der er da dem, der mene, at de landøkonomiske Oplysningsforeninger, vore Landboforeninger og Husmandsforeninger, bør tage Sagen i deres Haand ved at udsende Medlemsblade frit til alle Medlemmerne. Ved første Øjekast synes denne Tanke meget tiltalende. Vore Landboforeninger have for Tiden i alt ca. 83,000 og Husmandsforeningerne i alt ca. 30,000 Medlemmer, og de Landmænd, der staa som Medlemmer af disse Foreninger, ere ganske sikkert dem, der have de bedste Forudsætninger for at kunne udnytte et Ugeblads Meddelelser. Der er imidlertid den Hage ved Sagen, at det er ganske umuligt at levere et virkelig godt Fagblad aldeles gratis. Fremstillingen af et saadant Blad vil mindst koste lige saa meget, som det aarlige Medlemsbidrag udgør, og ingen Forening kan afkaste hele sin Medlemsindtægt paa denne Opgave alene. Man har søgt at hjælpe sig ved at indskrænke Udgifterne ved Bladet paa alle Omraader til det mindst mulige. Resultatet er blevet det, at det vistnok nu maa siges, at de fleste af vore egentlige Medlemsblade gør et ret forsultet Indtryk saavel m. H. t. den ydre Form som til Indholdets Beskaffenhed. Enkelte Foreninger have søgt at skaffe flere Midler til Bladet ved

at opkræve et Abonnement, der da sædvanligt er mindre for Medlemmer end for Ikke-Medlemmer. Dette har øjensynlig været til Gavn for de paagældende Blade, men de ere da ikke længere egentlige Medlemsblade; de læses kun af en Del af Foreningens Medlemmer, og de maa betegnes som lokale Fagblade. Medlemsbladene naa derimod rundt i et meget betydeligt Antal Landbohjem; hist og her kunne Medlemsbladene maaske forberede Vejen for de egentlige Landbrugsblade, men mange Steder ville de snarere bidrage til, at et godt Landbrugsfagblad holdes ude, og at Landmændenes Vurdering af Landbrugspressen i det hele taget ikke bliver denne gunstig. Et Landbrugsfagblad, der virkelig skal kunne vække Liv og Interesse og meddele gode og solide Oplysninger paa en saadan Maade, at de fuldt ud kunne tilegnes af det store Flertal af Landmænd, skal først og fremmest ledes af en interesseret og energisk Redaktør, der staar i den allernøjeste Rapport til det arbejdende Landbrug, og som kan lægge alle Evner og Kræfter ind i et dagligt personligt Arbejde for Bladet, og det maa have en stor Stab af Medarbejdere til Behandlingen af de mange forskellige Emner, som Landbruget i vore Dage spænder over. Men et saadant Blad kan ikke fremstilles for nogle faa Hundrede Kroner om Aaret. De fleste Landboforeninger have da ogsaa indset, at Opgaven er uløselig med de Midler, der staa til Raadighed, og for Tiden udsendes kun 13 Medlemsblade af 15 Landboforeninger med ca. 19,000 Medlemmer, d. v. s. 13 pCt. af samtlige Landboforeninger udsende gratis et Ugeblad til 23 pCt. af samtlige Landboforeningsmedlemmer.

Hermed være ikke sagt, at Landboforeningerne og Husmandsforeningerne ikke have en Opgave i det litterære Oplysningsarbejde. Disse Foreninger have netop de bedste Betingelser for at faa de mange Tusinde i Tale gennem Udsendelsen af trykte Meddelelser efter Medlemsprotokollens Adresser. Dette kan ske paa flere Maader, f. Eks. ved at udsende en »Aarbog« eller »Aarsberetning«

ved hvert Aarsskifte, der ikke blot bør indeholde Forningens Regnskab og Medlemsfortegnelse, men ogsaa bringe gode, velskrevne Artikler af specielt fagkyndige Mænd om de landøkonomiske Emner, der i det sidst forløbne Aar særlig have tildraget sig Opmærksomheden, og om alle saadanne Omraader inden for Landbruget, hvor der i det sidste Aar er kommet nyt frem. Saadanne Aarsskrifter udsendes nu kun af meget faa af vore landøkonomiske Foreninger, og dog vilde de utvivlsomt kunne gøre meget stor Nytte. I Odense Omegns Landboforening have vi i Aar for første Gang udført en saadan Foranstaltning, og jeg har fra flere Sider modtaget Vidnesbyrd om, at Medlemmerne ere tilfredse dermed. Dersom en Forening ikke ønsker at binde sig til hvert Aar at udsende en saadan Aarbog, saa kunde den i Stedet for, hver Gang der trænges til Vejledning paa et bestemt Omraade, udsende korte, velskrevne Smaaskrifter om det foreliggende Spørgsmaal til alle Foreningens Medlemmer. Og en saadan tvangsfri Udsendelse af Smaaskrifter som ogsaa Udsendelsen af en Aarbog kan foretages for nogle faa Hundrede Kroner, medens Udgivelsen af et virkelig godt gratis Medlemsblad stiller langt større Krav til Pengeskassen.

Men kunne Dagspressen og Medlemsbladene ikke fuldt tilfredsstille, saa maa der til Gengæld lægges saa meget mere Arbejde ind paa at skabe gode Tidsskrifter og at skaffe dem den størst mulige Udbredelse. Der kan være delte Meninger om, hvor vidt disse Abonnementsblade bør omfatte hele Landet eller kun udsendes for en enkelt Provins. Sandsynligvis maa der her hellere siges baade-og end enten-eller. Der er Plads for ethvert godt Arbejde i Tidsskrift-Litteraturen, hvad enten det henvender sig til hele Landet, eller det særlig sætter sig til Opgave at pleje de mere lokale Interesser.

Af større Landbrugsfagblade have vi for Tiden foruden »Tidsskrift for Landøkonomi«, der som nævnt kan føres helt tilbage til Aaret 1815, og som er Medlemsblad

for Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, »Ugeskrift for Landmænd« (fra 1855, Medlemsblad for Foreningen af danske Landbrugskandidater), Landmandsblade (fra 1868), Vort Landbrug (fra 1882) og Dansk Landbrug (fra 1905). Af mere lokale Landbrugsfagblade kunne nævnes Fyns Stifts Landbrugstidende og Det vestjydske Landbrug (fra 1906) og af særlige Husmandsblade Husmandsbladet (fra 1884), Husmanden (fra 1903) og Husmandshjemmet (fra 1904).

Set i Forhold til det Arbejde, der fra Redaktørernes og Medarbejdernes Side er nedlagt i disse Blade, og til deres Betydning i det hele, er Udbredelsen som nævnt alt for ringe. Dette skyldes næppe, at disse Blade ere for dyre. De almindelige Landbrugsblade koste ret alm. 6 Kr. om Aaret, og under den Pris er der ganske sikkert ikke Anledning til at gaa; snarere burde den forhøjes. Det, der faas alt for let, d. v. s. gratis eller meget billigt, bliver ofte skænket for ringe Opmærksomhed, og det er uheldigt, om Bladenes Annonceafdeling og Hensynet til denne bliver alt for dominerende.

Aarsagen er snarere at søge dels i manglende Forstaaelse af Landbrugspressens Betydning og dels i, at vore Landbrugsblade maaske næppe fuldt ud ere lagte til Rette for direkte Udnyttelse af den almindelige praktiske Landmand.

I saa godt som alle Hjem betragtes et eller flere Dagblade nu som en Livsfornødenhed, og de fleste Steder er et almindeligt Ugeblad for Hjemmet en Nødvendighed. Fagbladet kommer i 3. Række og synes de allerfleste Steder helt at kunne undværes. Der er da Grund til for alle, som have Lejlighed dertil, at agitere mest muligt for Fagbladernes Udbredelse. Det bør gentages Gang paa Gang ved Møder og Udstillinger og overalt, hvor Landmænd samles, at ingen Landmand kan følge med sin Tid paa rette Maade uden at være stadig Læser af et virkelig godt Landbrugs-Fagblad.

Men vore Landbrugs-Fagblade maa, naar de ønske

Udbredelse i de mange Hjem, ogsaa anlægges derefter. Jeg har ingen særlig Berettigelse til at øve nogen Kritik over vor Fagpresse for Tiden, og jeg er ikke blind for, at de Mænd, der nu arbejde i Landbrugspressens Tjeneste, udføre et stort og samvittighedsfuldt, men ofte alt for lidt paaskønnet Arbejde. Jeg kan dog ikke tilbageholde den Bemærkning, at vore Landbrugsblade for Tiden næppe ere fuldt ud egnede til at vinde den meget store Udbredelse, som var ønskelig. Vi maa have Blade, der alene redigeres efter de praktiske Landmænds Ønsker. I disse Blade maa Stoffet være livligt og afvekslende, og Hovedvægten bør lægges paa, hvad der har direkte praktisk Interesse. Det er beklageligt, at kun saa faa Landmænd selv yde Bidrag til Landbrugspressen. Man vil maaske mene, at Grunden er den, at de Landmænd, der ere dygtige Praktikere og sidde inde med værdifulde Erfaringer, ikke ere gode Skribenter. Men i vore Dage kunne dog de fleste, der have noget paa Hjerte, ogsaa give det skriftlig Form. Det gælder blot om at faa dem frem. De Landmænd, der kunne fortælle os noget, ere stærkt optagne Mænd, og de melde sig sædvanligt ikke af sig selv, og jeg tror, at vore Redaktører kunde være lidt mere paagaende m. H. t. at afkræve Landmændene Oplysninger om nærmere bestemte Emner. Dem, der melde sig selv, ere undertiden — men langt fra altid — saadanne Skribenter, der have meget vanskeligt ved at holde det personlige ude fra det saglige, hvilket Forhandlingerne i Fagpressen ofte have lidt under. Forhandlingerne burde være absolut saglige, naar de forhandle om saa neutrale Emner som de landøkonomiske. Dette medfører naturligvis ikke, at Redaktørerne ikke maa have deres personlige Anskuelse og gøre dem gældende. Tværtimod tror jeg, at nogle af vore Fagblade præges for lidt af Redaktørens personlige Anskuelse og derfor ofte gør et noget afbleget Indtryk. Foruden Meddelelser fra vort eget Landbrug burde Fagbladene maaske i noget større Udstrækning end hidtil bringe Meddelelser om det ny, der kommer

frem uden for Landets Grænser. Der findes jo gode Kilder at øse af i de store udenlandske Landbrugsfagblade, og mange Smaaartikler efter disse vilde kunne have stor Interesse for danske Læsere, vistnok større Interesse end de ret hyppige lange Rejsebeskrivelser. En Afdeling, som i høj Grad bidrager til at bringe Liv og Afveksling ind i Fagbladenes Spalter, er Spørgsmaalene fra Læserne og de Besvarelser, som Redaktionen fremskaffer. Mere tungt tilgængelige ere lange Uddrag af Beretninger o. lign., udførlige Referater af Foredrag og Meddelelser om afholdte Udstillinger m. m. Alt for meget deraf virker trættende.

Ved Siden af, at der ved alle Midler arbejdes hen til, at den gode Tidsskrift-Litteratur vinder større og større Udbredelse, bør Bog-Litteraturen imidlertid ikke glemmes.

Igennem Tiderne have de forskellige boglige Arbejder om landøkonomiske Emner øvet en stor, om end væsentlig kun indirekte Indflydelse paa Landbrugets Udvikling i Almindelighed. Som nævnt fremkom der i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede en ret betydelig Boglitteratur, der siden er blevet fortsat. Denne Litteratur gennem hele det nittende Aarhundrede kan indeles i:

1) **H a a n d b o g s l i t t e r a t u r e n** med udførlig Omtale af alle til Landbrugsvirksomheden hørende Emner. Foruden de tidligere nævnte fra Aarhundredets Begyndelse kan af saadanne større Arbejder nævnes J. C. Jensens »Anvisning til et velindrettet Landbrug for Bondestanden« (1842), C. Lunos »Grundsætninger i Landøkonomien« (1846), Lacoppidans »Agerdyrkningslære«, som blev udgivet af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1860 og opnaaede en meget stor Udbredelse, K. Frantzens »Agerbruget« (1870), Møller Holsts »Landbrugs Ordbog« (1877—83), T. Westermanns og H. Goldschmidts »Landmandsbogen« (1895). Disse Hovedværker have haft en overordentlig stor Betydning, og deres Udgivelse bør sikkert fortsættes med passende Tidsmellemrum, desto hyppigere jo stærkere Udviklingen i Landbruget foregaar. En

helt almindelig Udbredelse tør dog næppe paaregnes, om end det maatte ønskes, at flere og flere Landmænd maatte søge Vejledning ogsaa i Haandbogslitteraturen. Skulle disse større samlede Vejledninger imidlertid kunne komme Landmændene til direkte Nytte, bør sikkert anvendes den alfabetiske Ordbogs-Form, som E. Møller-Holst først indførte i dansk Litteratur, og som ogsaa er anvendt i den nylig paabegyndte Landbrugets Ordbog.

2) **Beskrivelser af Landbrugets Tilstand.** Af større Arbejder kan her foruden Arendt Berntsens store Værk »Danmarchis og Norgis fructbare Herlighed« fra Aaret 1656 særlig fremhæves G. Begtrups »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« 1803—12 og de saakaldte »Amtsbeskrivelser«, der blev foretaget paa Landhusholdningsselskabets Foranstaltning i Aarene 1826—44, samt J. B. Krarups og S. C. A. Tuxens »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 indtil Nutiden«, der udkom i Aarene 1895—1904. Desuden kan her ogsaa nævnes Beretningerne fra de alm. danske Landmandsforsamlinger siden 1845. Disse Beskrivelser have en forholdsvis mindre Interesse paa det Tidspunkt, da de udsendes, men desto større Betydning have de for senere Tidens Historieskrivning, og deres Udgivelse bør ganske sikkert med passende Mellemrum fortsættes.

3) **Mindre Skrifter, der dog omhandle hele Landbruget.** Af saadanne Bøger paa 1—300 Sider er der i det forløbne Aarhundrede udkommet adskillige af meget forskellig Godhed og Betydning. I vore Dage vil der næppe knytte sig ret megen Interesse til disse almindelige »Anvisninger«, »Katekismer«, »Vejledninger«, eller hvad de kaldes, fordi den landbrugsfaglige Viden, der staar til Raadighed, alligevel ikke kan meddeles i saa smaa Skrifter, naar alt ønskeligt skal medtages. Mere Opmærksomhed fortjener

4) **Kortfattede Specialskrifter** over Emner, der i Tiden ere særlig brændende. Af saadanne Skrif-

ter er der i Tidens Løb udsendt en broget Mangfoldighed om vidt forskellige Emner, Mælkeribrug, Husdyrbrug, Sædskifte, Ukrudt, Plantesygdomme, Husdyrsygdomme, Kulturplanter, Fodring m. m. Ogsaa i denne Gren af Landbrugslitteraturen har det Selskab, der i Aften har indbudt os til Møde, indlagt sig Fortjeneste ved at udgive sin bekendte Række af »Landboskrifter«. Denne Form for Boglitteraturen er fortsat op til den allernyeste Tid og synes endog for Tiden at være i en særlig frodig Periode, hvad der er Grund til at glædes ved.

En særlig Rolle i Nutidens Landbrugslitteratur spille de mange omfattende Forsøgsberetninger og Meddelelser om forskellige offentlige Foranstaltninger til Landbrugets Fremme, som hvert Aar fremkomme i rigt Maal. Det er en Selvfølge, at de store Arbejder, der ligge bagved saadanne Beretninger og Meddelelser, af Hensyn baade til os selv og vore Efterkommere bør gøres til Genstand for den fyldigst mulige Redegørelse. Men nogen stor Udbredelse blandt Landmænd ville disse omfangsrige og detaljerede Beretninger ikke kunne paaregne, simpelthen fordi den almindelige Landmand er for stærkt optaget til at gennemgaa alle de mange Enkeltheder, som der gives Meddelelse om. Det er imidlertid af den allerstørste Betydning, at alle offentliggjorte Forsøgsresultater o. lign. hurtigst naa ud til alle Landbrug, og hertil er Udsendelsen af meget korte, klart affattede Meddelelser, der blot omtale Forsøgenes Hovedresultat og iøvrigt henvise til mundtlig Vejledning hos vore Konsulenter eller til den egentlige Forsøgsberetning, udmærket skikkede. Saa vidt jeg ved, har Statens Planteavlsudvalg først benyttet denne Form og har fortsat dermed igennem en Række Aar paa en udmærket Maade, om det end maa siges, at nogle af Meddelelserne have været lidt stærkt fyldt med tungt fordøjelige Tabelmeddelelser. Den samme Meddelelsesform er senere benyttet af Dansk Frøkontrol, de samvirkende danske Landboforeningers plantepatologiske Forsøgsvirksomhed og maaske endnu flere Institutioner. Det vilde

vistnok være ønskeligt, om den blev benyttet overalt, hvor der udarbejdes større Beretninger, f. Eks. af Forsøgslaboratoriet, af Redskabs- og Maskinprøverne og maaske ogsaa af Landboforeningernes lokale Forsøgsvirksomhed, om end i sidstnævnte Tilfælde den samlede Beretning har Betingelse for at kunne læses med Interesse i større Kredse.

Til Slutning skal jeg endelig gøre opmærksom paa, at det ved Siden af, at Landbrugslitteraturen spredes ud i saa vide Kredse som muligt, er af ikke ringe Betydning, om der i det mindste er eet Sted, hvor den Litteratur, der fremkommer, kan forblive samlet. Et saadant Sted tror jeg, at vi her i Landet have i Veterinær- og Landbohøjskolens Bibliotek, og jeg skal tillade mig at anbefale, at enhver landøkonomisk Forfatter drager Omsorg for, at hans Arbejde tilstilles dette Bibliotek.

Hvis nogen af mine ærede Tilhørere har ventet, at jeg skulde bringe ny Former for det litterære Oplysningsarbejde i Forslag her i Aften, saa ser jeg mig desværre nødsaget til at skuffe en saadan Forventning. Jeg kan kun anbefale at fortsætte den litterære Virksomhed under ganske de samme Former, som have været kendt og benyttet i 100 Aar her i Landet.

Hvad jeg ved mine Bemærkninger her har ønsket at fremhæve, er, at vi under Nutidens Landbrug trænge til en større direkte Benyttelse af de litterære Hjælpemidler, og at der for Tiden synes at være særdeles gode Betingelser for, at det landbrugsfaglige Læsestof kan naa ud til langt flere Landmænd, end det hidtil har været Tilfældet. Det gælder om, at der arbejdes kraftigt hen paa at øge den almindelige Interesse for den landbrugsfaglige Litteratur, og samtidig at søge denne bragt i nøje Overensstemmelse med den praktiske Landmands Tarv.

[Den Diskussion, der fulgte efter Foredraget, vil blive refereret i et følgende Hefte].